

Мішин О.В.*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ МЕХАНІЗМІВ АФРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ

The article deals with distinctive features of the African Union's shaping process especially examine its security mechanism function in the scope of the all-African regional security system.

В статті розглядаються особливості процесу формування Африканського союзу, при цьому особлива увага приділяється аналізу функціонування безпекового механізму організації в рамках загальноафриканської регіональної системи безпеки.

Ключові слова: регіональна система безпеки, Африканський союз, підтримання миру.

2010 рік був проголошений лідерами африканських країн «Роком миру та безпеки в Африці». Пересічні африканці, правляча еліта держав Африки, та африканські інститути в сфері безпеки спільно із міжнародною спільнотою будуть матимуть додатковий привід для огляду поточних зусиль в напрямку посилення заходів з укріплення миру на континенті. Основні безпекові ініціативи будуть зосереджені на наданні імпульсу миротворчим зусиллям, дослідженню поточної та минулої діяльності Африканського союзу в цій сфері, прискорення імплементації зобов'язань, наданих державами членами відносно формування різноманітних безпекових інструментів, об'єднання офіційних та неофіційних рівнів з метою укріплення стабільності та мобілізація ресурсів на підтримку миру в Африці. В контексті цього, наукова розвідка присвячена огляду особливостей формування та специфіки функціонування найбільшої інтеграційної організації в Африці в сфері безпеки, виглядає своєчасною та набуває додаткової актуальності.

Розглядаючи коло причин пов'язаних з трансформацією Організації Африканської єдності в Африканський союз треба виділити наступні фактори. Перш, за все великий вплив на лідерів африканського світу справило досягнення ключових задач ОАЄ: в 1994 році 53 членом ОАЄ стала Південна Африка – найпотужніша держава континенту, яка змогла демонтувати режим апартеїду. З огляду на це головне практичне завдання ОАЄ – повне визволення Африки від колоніальної залежності та її спадку в обличчі апартеїду було виконане і таким чином порядок денний роботи ОАЄ практично вичерпалася. Також важливим фактором стали зміни економічних, соціальних та політичних обставин в світі, окрім того процес глобалізації світу сприяв все більшому зростанню розриву між індустріальним Заходом та самою нерозвиненою частиною світової периферії – Африкою, так сумарний зовнішній борг держав Африки з 1990 по 1998 рр. зріс в 2,8 рази [1]. Найбільше занепокоєння викликала ситуація в галузі безпеки на континенті, на кінець XX століття Африка стала єдиним континентом, де зросла кількість етнічних, релігійних та міждержавних конфліктів, регіон охопила хвиля біженців та насильницькі переміщених осіб,

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Перепелиця Г.М.

розквітла організована злочинність [3]. Перед африканською елітою постало завдання пошуку нових підходів та механізмів для виведення континенту з глибокої та всеохоплюючої кризи, та спроби замінити ОАЄ, що перетворилася на клуб диктаторів на модерну та ефективну структуру.

В 90-х рр. найбільш активну роль в трансформаційних процесах на континенті відігравав лівійський лідер полковник Муаммар аль-Каддафі, який на позачерговому саміті ОАЄ в Сірті (Лівія) висунув низку глобальних геополітичних проектів трансформації Африки, зокрема висунув проект реанімації об'єднання всіх держав континенту в єдину державу – Сполучені штати Африки, який ще в 60-ті рр. активно пропагував лідер Гани Кваме Нкрума. В якості зразків Каддафі наводив низку прикладів, зокрема СРСР, незалежні Сполучені штати Америки та Європейський союз. В тому числі на дебатах розглядалось питання створення спільної системи оборони на чолі з Вищим військовим командуванням. В підсумку учасниками саміту в Сірті була прийнята Декларація про наміри створити Африканського союзу. На Ломейському саміті ОАЄ 11 липня 2000 року було підписано Установчий акт Африканського союзу, а на саміті в Лусаці в 2001 році розроблена Дорожня карта імплементації цього документу. На сам кінець на саміті ОАЄ в Дурбані в липні 2002 році відбулося прикінцева трансформація Організації африканської єдності в Африканський союз, який став її правонаступником. Саме цей саміт започаткував процес формування концепції Африканської архітектури миру та безпеки (ААМБ) [2]. Власне сама ААМБ спирається на два основних стовпи: по-перше, це Рада Африканського союзу з миру та безпеки (РМБ), яка базується на Протоколі про мир та безпеку від 2002 року, та по-друге, це схвалена 2004 року Спільна африканська політика мира та безпеки (САПМБ), ухвалена на позачерговому саміті АС в Сірті та яка визначила перелік ключових загроз державам континенту, механізми взаємодії та координації зусиль в сфері безпеки, а також створила базові рамки всіх інструментів, що можуть бути використані для підтримки миру та безпеки в Африці [12].

Рада з миру та безпеки є органом (базується в Аддіс-Абебі, Ефіопія), який безпосередньо підпорядковується Асамблеї АС та на який покладена місія реалізації її рішень, на кшталт Ради Безпеки ООН. РМБ та складається з 15 членів, з яких 5 обираються на термін в 3 роки, а 10 учасників на дворічний термін. Відбір в члени РМБ відбувається за принципом збереження регіонального балансу між учасниками АС – виділяються 5 регіонів, окрім того важливими критеріями членства виступають спроможність надати військову та фінансову допомогу АС, наявність політичної волі до цього, а також ефективна дипломатична присутність в міжнародних відносинах на континенті. РМБ приймає самосійне рішення щодо проведення інтервенцій до будь-якої країни континенту у випадках проявів актів геноциду, злочинів проти людяності, кримінальних злочинах, або застосовує силу за проханням держави-члена, у випадках спроб насильницької зміни влади або при проявах повстанських дій [8]. Таким чином за РМБ закріплені функції миротворчості, підтримання миру та миробудівництва. Всі держави АС декларують надання військової допомоги рішенням РМБ з метою мінімізації проявів конфліктних взаємодій. РМБ працює в режимі проведення засідань на рівні голів держав та урядів, міністерському та представницькому рівнях. В цілому значення РМБ охарактеризував президент Малі Альфа Умаре Конаре, який відзначив, що «ми повинні відійти від імпровізацій та постійного звернення до зовнішньої допомоги. Врешті, ніхто не буде встановлювати міцного миру в Африці, окрім самих африканців» [11].

Рада миру та безпеки згідно положень «Протоколу про створення ради миру та безпеки Африканського союзу» від 9 липня 2002 року має групу допоміжних органів, які забезпечують йому більш ефективне функціонування. До цих структур належать Група

мудреців, Африканські резервні сил постійної готовності, Військово-штабний комітет, Континентальна системи раннього попередження та Африканський фонд миру [9].

Група мудреців (ГМ) є консультативним органом РМБ АС та складається з п'ятьох членів, які обіймають посади протягом трьох років. ГМ надає РМБ АС своє бачення та рекомендації щодо вироблення оптимальних варіантів запобігання, управління та розв'язання конфліктних ситуацій. Окрім того, оскільки до складу ГМ обираються найбільш авторитетні представники політичної та військової сфери, то на групу покладена функція посередництва при проведенні переговорних процесів в різноманітних кризових ситуаціях. Представники до складу ГМ обираються від Північного, Східного, Південного, Західного та Центрального регіонів Африки, і вперше Група була сформована в грудні 2007 року.

Африканські резервні сили постійної готовності (АРСПГ), що складаються з п'яти регіональних багатонаціональних бригад, та мають виконувати роль континентальних збройних сил Африки з цивільним та поліцейським компонентами. Функцією АРСІГ є постійна готовність до проведення операцій з ефективного підтримання миру та примушення до миру. На формування Африканських резервних сил був відведений період 2003-2010 років. На сьогоднішній день до складу АРСІГ входять наступні регіональні бригади високого рівня готовності: ECOBRIG (15 держав Західної Африки), SADCBRIG (13 держав Південної Африки), EASBRIG (8 держав Східної Африки), NASBRIG (6 держав Північної Африки) та Багатонаціональні сили Центральної Африки – FOMAC (10 держав Центральної Африки), які складаються з 3 бригад різного рівня готовності [4].

В даний час АРСІГ мають 6 типів мандатів *inter alia* на право використання військової сили: 1) місії спостереження та моніторингу; 2) інші типи миротворчих операцій; 3) військові інтервенції 4) превентивне врегулювання конфлікту; 5) операції з відновлення миру; 6) операції з надання гуманітарної допомоги.

Військово-штабний комітет (ВШК), який розміщується в Аддіс-Абебі та складається з військових аташе держав-членів АС, виконує консультативну функцію щодо військових питань, надаючи актуальну інформацію голові АС та РМБ АС, які пов'язані із сферою підтримання миру та безпеки.

Континентальна система раннього попередження (КСРП) є підрозділом, на який покладається завдання виявлення ознак конфліктності та їх превентивного врегулювання. КСРП складається з двох елементів: 1) «the situation room», яка розміщується в Директораті з питань з управління конфліктами в Аддіс-Абебі та займається збором та аналізом інформації по індикаторам раннього попередження; 2) Підрозділи спостереження та моніторингу регіонального рівня (ПСМРР), які збирають відомості на місцях та скеровують інформацію до «the situation room». Станом на 2009 рік працювала мережа з 5 регіональних моніторингових підрозділів в Сірті, Абуджі, Лібревілі, Габороне та Найробі [5].

Щодо Африканського фонду миру (АФМ), то дана установа є автономним джерелом для фінансування операцій з підтримання миру та безпеки, та отримує фінансування безпосередньо з бюджету Африканського союзу за рахунок внесків держав-членів. В 2009 році було прийнято рішення про збільшення фінансування АФМ з бюджету АС в два рази з 6 до 12%. Але при цьому треба відзначити, що АФМ переживає ті ж складності, що і фонд миру ООН, - внески держав до фонду є недостатніми та часто робляться не систематично, через труднощі з якими стикаються держави Африки [10]. В 2010 році загальний бюджет АС зріс на 20% у порівнянні з бюджетом 2009 року та склав 200 млн.\$, отже загальні витрати на безпеку складуть 24 млн.\$ [13]. Проте, ці кошти є абсолютно недостатніми, оскільки наприклад загальні витрати на фінансування гібридної місії АС та ООН в Дарфурі (ЮНАМІД) на період 01 липня 2008 – 30 червня 2009 року сягнули 1,7 млрд.\$.

В підсумку, хотілося б окреслити майбутні перспективи АС. І тут доречним буде навести думку генерального директора відділу по зовнішнім та військово-політичним зв'язкам Ради Європейського союзу англійця Роберта Купера, який вважає, що Африканський союз був створений шляхом експорту моделі Європейського союзу, але при цьому зазначає, якщо цей проект буде мати успіх, то він буде виглядати зовсім по іншому ніж успіх ЄС. Головним чином через те, що ЄС був створений державами, які певним чином були надто сильними, в той час, як Африканський союз є спробою вирішити проблеми надзвичайно слабких держав. Крім того, Купер низку африканських держав відносить до категорії «досучасних», оскільки в них панує беззаконня, а хаос та війна є нормою життя, як наприклад Сомалі, тоді як більшість держав ЄС вже є «пост сучасними державами», та прагнуть зреалізувати ідеали відкритості, права та взаємної безпеки [6]. Отже, щоб створити модернову континентальну систему безпеки в Африці та укріпити роль АС в ній, замало підтримувати ефективність функціонування наддержавних інститутів в умовах, коли модернізації потребують державні механізми безпеки значної кількості фундаторів багатонаціональних проектів.

Література

1. Усов В. Перемены в Африке. От панафриканизма к созданию Африканского союза//Азия и Африка сегодня. – М.: Институт востоковедения РАН – №10. – 2002. – С.8-13
2. Усов В. Африканский союз год спустя//Азия и Африка сегодня. – М.: Институт востоковедения РАН– №1. – 2004. – С.46-49
3. Шараев С. К итогам саммита в Того// Зарубежное военное обозрение. – М.: Красная звезда – №8. –2000. – С.17
4. Burgess S. The African Standby Force, Sub-Regional Commands, and African Militaries [Електронний ресурс]. – Montgomery: Air War College, 2010. – Р.3. – Режим доступу: <http://www.docstoc.com/docs/43837648/The-African-Standby-Force-Sub-regional-Commands-and-African>
5. Cilliers J. Towards a Continental Early Warning System for Africa [Електронний ресурс]. – Pretoria: The Institute for Security Studies. – Occasional Paper 102. – April 2005. – Режим доступу:<http://www.iss.co.za/pubs/papers/102/Paper102.htm>
6. Cooper R. The Post-Modern State and the World Order . – London: Demos, 2002. – Р.8
7. Engel U., Porto J.G. Africa's New Peace and Security Architecture: Promoting Norms. – Surrey: Ashgate Publishing Limited. – 2010. – Р.5
8. Kioko B. The right of intervention under the African Union's Constitutive Act: From Non-Interference to Non-Intervention [Електронний ресурс]// International Review of the Red Cross No 852. –2003. – Р. 807-825. – Режим доступу: [http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0nsf/htmlall/5WNJDL/\\$File/IRRC_852_Kioko.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0nsf/htmlall/5WNJDL/$File/IRRC_852_Kioko.pdf)
9. Protocol Relating to the Establishment of the Peace and Security Council of the African Union [Електронний ресурс]. – 09.07.2002. – Режим доступу:http://www.au2002.gov.za/docs/summit_council/secprot.htm
10. Sasman C. AU Call - Make Peace Happen [Електронний ресурс]//AllAfrica. – 02.07.2010. – Режим доступу: <http://allafrica.com/stories/201007020578.html>
11. Sebelebele M. Africa's peace, security body [Електронний ресурс]//BuaNews . – 27 May 2004. – Режим доступу: http://www.southafrica.info/ess_info/sa_glance/constitution/au-peacesecurity.htm
12. Solomon H. Towards a Common Defence and Security Policy in the Southern African Development Community, Pretoria: Africa Institute of South Africa. – 2004. – 256 p.

13. Tekle T.A., USD 200 Million Agreed for 2010 Africa Union Budget [Електронний ресурс]//Sudan tribune. – 01.02.2010. – Режим доступу: <http://www.sudantribune.com/spip.php?article33967>